

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNI ZAVOD ZA PROGRAMIRANJE RAZVOJA

Radna verzija

**MJERE
ZA UBLAŽAVANJE POSLJEDICA
GLOBALNE EKONOMSKE KRIZE**

Sarajevo, mart 2009. godine

SADRŽAJ

NASTANAK GLOBALNE FINANSIJSKE KRIZE.....	3
ZNAČAJ FINANSIJSKOG TRŽIŠTA	3
PRVI EFEKTI FINANSIJSKE KRIZE	4
ODGOVOR NA KRIZU RAZVIJENIH ZEMALJA	5
UTICAJ FINANSIJSKE KRIZE NA PRIVREDU FBIH	5
OKVIR ZA DEFINISANJE MJERA	8
MJERE U SEKTORU JAVNE POTROŠNJE (RESTRIKTIVNE).....	9
MJERE U SEKTORU PRIVREDE I STANOVNIŠTVA (PODSTICAJNE).....	11

NASTANAK GLOBALNE FINANSIJSKE KRIZE

Dramatični događaji koji su se pojavili na finansijskim tržištima SAD početkom ljeta prošle godine prenijeli su se vrlo brzo na ostala finansijska tržišta širom svijeta, označavajući, nakon pada Dow – Jones indeksa u dva uzastopna kvartala, da se radi o globalnoj finansijskoj krizi.

Obim krize i procjene stručnjaka njujorške berze govore da se radi o recesiji svjetske privrede koju pojedini analitičari čak upoređuju i sa velikom svjetskom krizom od 1929. do 1930. godine.

Prvi znaci globalne krize javili su se na finansijskim tržištima SAD i bili su izazvani uključivanjem obveznica hipotekarnih kredita na tržištu kapitala, tj. berzama. Pojava i uključivanje vrijednosnih papira stambenih kredita podržanih hipotekarnim protokom novca u vrijednosti od nekoliko milijardi dolara koji nisu imali važeće pokriće, izazvali su lančanu reakciju, ili kako se to obično kaže domino efekat.

Tako se finansijska kriza iz SAD preselila i u evropske finansijske institucije koje su prisutne u SAD.

Jednom izazvana reakcija u sferi hipotekarnih obveznica brzo se prenjela i u sektoru ostalih instrumenata tržišta kapitala. Samo njujorška berza svaki dan trguje sa preko hiljadu vrsta vrijednosnih papira. Kada se to dogodilo, udar se dalje produbio i dostigao planetarne razmjere pa je tako zahvatio i zemlje u tranziciji u koje spada i Bosna i Hercegovina.

ZNAČAJ FINANSIJSKOG TRŽIŠTA

U čemu je značaj finansijskih tržišta? Konkurentnost privrede jedne zemlje postala je ključna riječ za razumijevanje tržišnih zakonitosti finansijskih tržišta i poticanje dugoročnog privrednog rasta.

Razvijenost tržišta kapitala jedne zemlje direktno je proporcionalna konkurentnosti njene privrede. Zemlje koje su ostvarile visoku sofisticiranost finansijskog tržišta postigle su dugoročan ekonomski rast i visoki standard svojih građana u odnosu na zemlje koje imaju nedovoljno razvijena tržišta kapitala.

Uloga tržišta kapitala u privrednom razvoju zemalja u tranziciji još uvijek nije tako velika pa se i globalna recesija nije tako intezivno osjetila kao u razvijenim zemljama.

Banke u BiH ne kotiraju na berzama pa je tako i njihova vrijednost stabilna. Za razliku od naših banaka, banke na Zapadu kotiraju na berzama, pa su tako usljed pada njihove tržišne vrijednosti postale manje sposobne za zaduživanje.

Zbog toga možemo reći da su bankarski sektor i sektor osiguranja najstabilniji dijelovi finansijskog tržišta u BiH.

PRVI EFEKTI FINANSIJSKE KRIZE

Prve posljedice krize u SAD bile su nemogućnost kreditora da naplate svoja potraživanja što je dovelo do pada cijena nekretnina. Ispostavilo se da obezbjeđenja kredita nisu bila dovoljna da adekvatno zaštite povjerioce. Dalji razvoj događaja pokazao je da su zajmodavci sistemski potcijenili značaj kvaliteta obezbjeđenja dajući kredite (i to ne samo za nabavku nekretnina) bez dovoljnih garancija. Došlo je do gubitaka na strani povjerilaca pri čemu nisu bile pogođene samo banke već i razni investicioni i drugi fondovi koji su se bavili plasmanom sredstava.

Ovo se dalje prenijelo i na sitne pojedinačne ulagače koji su svoja sredstva povjerali profesionalnom menadžmentu, kao i na sve ostale investitore koji su na taj način plasirali svoja sredstva.

Gubici su, razbuktavanjem finansijske krize, postajali sve veći i veći i zahvatili sve više i više učesnika na finansijskom tržištu. Pošto se pokazalo da problem ima sistemski karakter, kriza je postepeno sa finansijskog počela da se preljeva i u realni sektor.

Kriza u realnom sektoru u početku se ispoljila kroz smanjenje tražnje. Pored nemogućnosti naplate potraživanja i iz toga proisteklih gubitaka koji su, sami po sebi, doveli do smanjenja likvidnosti tržišta, na dalje smanjenje likvidnosti dodatno je uticalo i uvođenje veoma konzervativnog, bolje rečeno restriktivnog pristupa pri davanju novih kredita. Kao posljedica, pored građevinarstva i ostale industrijske grane su se suočile sa smanjenom tražnjom koja je prvo dovela do usporavanja privrednog rasta, a zatim i do recesije. U ovom trenutku u svjetskim okvirima najviše je pogođena proizvodnja automobila koja je u normalnim okolnostima generator proizvodnje u nizu drugih privrednih grana.

Prema procjeni Svjetske banke iz januara ove godine, u 2009. godini predviđa se globalni ekonomski pad od 0,5 %. Prvi put od Drugog svjetskog rata predviđa se slabljenje svjetske privrede, a trgovinska razmjena će opasti najviše u posljednjih osam decenija. Predviđa se da će rast svjetske privrede u ovoj godini biti 5% niži od njegovog potencijala i da će industrijska proizvodnja biti niža za 15% u odnosu na 2008. godinu.

ODGOVOR NA KRIZU RAZVIJENIH ZEMALJA

U odgovoru na efekte krize, razvijene zemlje su reagovale programima za povećanje likvidnosti tržišta. U tom smislu ogromna sredstva su izdvojena i ubačena u privrede razvijenih zemalja.

Imajući u vidu da privrede ovih zemalja funkcionišu u najvećoj mjeri na konceptu koji je suprotan državnom intervencionizmu, prisutne su teške i ozbiljne debate o navedenim aktivnostima koje su preduzete radi izlaska iz krize.

Ipak, čini se da je postignut konsenzus oko generalnog pristupa koji se sastoji u tome da se nelikvidnost tržišta, a što se smatra osnovnim uzrokom smanjenja tražnje (posljedica je smanjenje proizvodnje), može izliječiti jedino dodatnim sredstvima koja će se kroz različite kanale i forme staviti na raspolaganje privredi.

UTICAJ FINANSIJSKE KRIZE NA PRIVREDU FBiH

U bankarskom, odnosno finansijskom sektoru BiH i FBiH nije došlo do inicijalnih gubitaka na način kako je to prethodno opisano, a desili su se u finansijskom sektoru razvijenih zemalja. Naime, ne samo da učesnici na finansijskom tržištu kod nas nisu učestvovali u poslovima sa finansijskim instrumentima sličnim onima koji su bili okidač krize u razvijenim zemljama, već je samo tržište kapitala nedovoljno razvijeno tako da ono nema odlučujući uticaj na kretanje u realnom sektoru.

U isto vrijeme, makroekonomsku poziciju BiH, prije izbijanja krize, u dužem periodu, karakteriše izraziti deficit u računu tekućih plaćanja koji osnovne korijene vuče iz deficita u vanjskoj trgovini. Ova okolnost ukazuje na tri osnovne činjenice:

- potrošnja u BiH i FBiH je značajno veća od proizvodnje pri čemu se višak potrošnje finansira iz inostranih izvora (strana ulaganja, krediti, doznake građana itd.),
- prevelika potrošnja je u sprezi sa pregrijanom tražnjom, odnosno u krajnoj instanci sa viškom likvidnosti na tržištu, i
- visoki rast BDP-a posljednjih godina je u tijesnoj vezi sa visokom tražnjom koju stvaraju kako sredstva pristigla iz inostranstva, tako i sredstva iz lokalnih izvora.

Imajući navedeno u vidu, slijedi da se početak ekonomske krize odvija u različitim okolnostima kada se radi o razvijenim zemljama u odnosu na okolnosti u BiH i FBiH. Pri tome, u razvijenim zemljama početak krize ispoljavao se kroz smanjenu likvidnost tržišta, dok se u BiH početak krize odvijao u uslovima pregrijane tražnje.

Bez obzira što finansijsko tržište FBiH nije pretrpilo gubitke zbog neadekvatnih garancija plasmana, došlo je do preljevanja negativnih efekata finansijske i ekonomske krize na privredu FBiH.

Najveći problem i makroekonomski rizik BiH i FBiH, je već pomenuti deficit računa tekućih plaćanja. To je i ujedno najosjetljivija karika preko koje se dešavaju prvi efekti preljevanja krize na naše tržište. Konkretno, može se govoriti o slijedećim posljedicama:

- Kao posljedica nelikvidnosti razvijenih tržišta već je manji iznos sredstava na raspolaganju za priliv u BiH. Prvo je smanjen priliv kreditnih sredstava koja se usmjeravaju preko banaka koje imaju svoje osnivače u razvijenim zemljama. Jasno je već sada da su strane direktne investicije smanjene, usporene, uz veći oprez stranih investitora pri donošenju odluka o ulaganju sredstava.
- Smanjeni priliv inostranih sredstava po osnovama navedenim u prethodnoj tački će otvoriti pitanje izvora finansiranja deficita računa tekućih plaćanja. Kao posljedica, doći će do jačih pritisaka na devizne rezerve, a u krajnjoj liniji uticat će na smanjenje tekuće potrošnje.
- Smanjene potrošnje (tražnje) u kombinaciji sa generalnim smanjenjem tražnje u inostranstvu direktno utiče na proizvodnju, odnosno rast privrede FBiH.
- Istovremeno, pojačat će se pritisci stranih proizvođača koji će željeti da svoje proizvode plasiraju na naše tržište, a što će se događati u kombinaciji sa otežanim plasmanom naših proizvoda u inostranstvo (nedavni primjer izvoza mlijeka u Hrvatsku). Na ovaj način će konkurentna sposobnost naše privrede u većoj mjeri nego do sada biti stavljena na probu.
- Posljedice svih prethodno navedenih kretanja dovešće do usporavanja, ili zaustavljanja rasta privrede sa odgovarajućim uticajem na zaposlenost, životni standard i generalno na cjelokupan život.

Očekivani efekti ekonomske krize mogu biti umanjeni po različitim osnovama. Prije svega mjere za povećanje likvidnosti u razvijenim zemljama kao odgovor na krizu imaće povoljno dejstvo i na našu ekonomiju jer se time istovremeno kreiraju i sredstva koja će biti raspoloživa za plasman na naše tržište.

Takođe, pitanje povećanja konkurentnosti će biti postavljeno ne samo pred našu privredu već i privrede svih zemalja u okruženju. Nije teško pretpostaviti da na kratak rok, naša privreda ima mnogo veće mogućnosti da se pokaže konkurentnom u okruženju nego na širem ekonomskom tržištu. Ovim se otvara i pitanje sektora koji će biti pod najvećim udarom, kao i sektora koji će u manjoj mjeri biti pogođeni krizom. Prema našoj procjeni kriza će najveći uticaj imati u metalnoj industriji i građevinarstvu.

U ovom momentu postoje veoma oskudni statistički i drugi podaci da bi se u kraćem periodu oslikale negativne posljedice svjetske ekonomske krize na ekonomiju FBiH.

U FBiH, u januaru 2009. godine, u odnosu na januar 2008. godine, fizički obim industrijske proizvodnje smanjen je za 11,1%, a u januaru 2009. godine u odnosu na prosjek 2008. godine proizvodnja je smanjena za 19,2%.

U posljedne dvije godine u FBiH, prvi put se desio pad broja zaposlenih u jednom mjesecu u odnosu na prethodni, i to u decembru 2008. u odnosu na novembar 2008. evidentirano je 2.874 zaposlena manje.

Takođe, kad je u pitanju broj nezaposlenih u FBiH bilježimo povećanje u novembru 2008. godine (2.455), decembru 2008. (3.291) i januaru 2009. (3.531), u odnosu na prethodni mjesec.

Posljedice globalne krize najviše se osjećaju u našem najjačem izvoznom sektoru, a to je metalna industrija gdje je došlo do smanjenja proizvodnje uzrokovane globalnim padom potražnje i cijena ruda, metala i autodijelova. Tako je u FBiH u proizvodnji metala u januaru 2009., u odnosu na januar 2008. godine zabilježena smanjena proizvodnja za 21,1%, a u proizvodnji od metala, osim mašina i opreme smanjena je proizvodnja za 20,7%. U januaru ove godine smanjena je i proizvodnja mašina i uređaja za 6,1%, proizvodnja kancelarijskih mašina i računara za 14,2% i proizvodnja električnih mašina i aparata za 7,0%.

Takođe, u januaru je smanjena i proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica za 78,2% i proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava za 11,9%.

Tekstilna industrija FBiH, koja kontinuirano posluje na granici rentabilnosti, suočena je sa pojačanim problemom likvidnosti, jer čak i neznatno povećanje kamatnih stopa na kreditna zaduženja proizvođača u ovom sektoru dramatično se odražava na njihovo poslovanje. Proizvodnja tekstila u FBiH u januaru 2009. godine u odnosu na isti mjesec prethodne, smanjena je za 40,1%.

I energetski sektor suočit će se sa značajnim padom potražnje uzrokovanim smanjenjem obima proizvodnje velikih industrijskih potrošača na domaćim i stranim tržištima, što će otežati realizaciju ambicioznih planova ulaganja u nove proizvodne kapacitete i restrukturiranje i integraciju rudnika uglja.

Veliki problemi i smanjenje proizvodnje očekuju se i u građevinarstvu i industriji građevinskih materijala jer kreditna kriza otežava finansiranje izgradnje i smanjuje potražnju i cijene nekretnina, što posljedično smanjuje i potražnju za građevinskim materijalima.

OKVIR ZA DEFINISANJE MJERA

Mjere koje će se poduzimati u FBiH u narednom periodu moraju djelimično biti restriktivne, a djelomično podsticajne. Restriktivnost mjera se izvodi iz zahtijeva da se smanji javna potrošnja, a u isto vrijeme mjere moraju biti i podsticajne da bi se izbjegla recesija i ostvario što je moguće manji pad BDP-a.

Mjere treba da obuhvate sve segmente privrede i društva, ali uvijek vodeći računa da se suštinski ne naruši tržišni koncept privređivanja kao osnova ekonomskog sistema.

Mjere Vlade FBiH moraju biti urađene prema specifičnim potrebama našeg tržišta i ne mogu biti puka kopija mjera koje se primjenjuju u okruženju ili na globalnom nivou, jer su korijeni krize različiti.

Oblasti na koje će mjere imati uticaja su:

- javna potrošnja,
- privreda (realni i finansijski sektor) i
- stanovništvo.

U okviru privrede zadržaće se podsticaji malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima uz pojačanu kontrolu korišćenja sredstava, a posebno efekata koji se postižu. Podržaće se izvozno orijentisana privreda generalno, a posebno u dijelu koji će biti izložen najvećoj konkurenciji, sve u cilju smanjenja spoljnotrgovinskog deficita.

I pored evidentnih teškoća, neophodno je intezivirati proces privatizacije kako bi se u što je moguće većoj mjeri obezbijedila sredstva za prioritetne razvojne projekte.

Posebnu pažnju treba posvetiti Razvojnoj banci Federacije kroz povećanje temeljnog kapitala banke čime će se osigurati podrška firmama koje su pogođene ekonomskom krizom.

Vlada FBiH inicirat će jačanje kontrolnih funkcija na svim nivoima vlasti u cilju smanjenja neregistrirane ekonomije što će doprinjeti povećanju budžetskih i vanbudžetskih prihoda.

Posebnu pažnju treba posvetiti smanjenju javne potrošnje i rasterećenju privrede smanjenjem doprinosa i drugih fiskalnih i parafiskalnih opterećenja privrede.

Vlada FBiH će intenzivirati nastavak revizije svih korisnika boračko – invalidske i socijalne zaštite i ojačati rad Instituta za medicinska vještačenja, kao i inspekcijski nadzor nad provedbom zakona iz oblasti socijalne zaštite, sa ciljem da socijalno zbrinuti budu oni kojima je to najpotrebnije.

Mjere u okviru privrede podstiće kreditiranje likvidnosti i investicija pod povoljnim uslovima uz subvencioniranje dijela kamate. Ukupna tražnja na tržištu bit će podstaknuta povoljnim potrošačkim kreditima uz subvencioniranje dijela kamate i to samo za robu domaće proizvodnje.

Sve mjere koje će Vlada FBiH preduzeti u skladu su sa Programom mjera za ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize koji je donesen u okviru Ekonomsko – socijalnog vijeća FBiH krajem prošle godine.

MJERE U SEKTORU JAVNE POTROŠNJE (RESTRIKTIVNE)

Kako bi se spriječio stalni udar na federalni budžet, neophodno je hitno početi pregovore sa MMF – om na nivou Vijeća Ministara BiH radi obezbjeđenja aranžmana sa ovom institucijom.

Međutim, moramo biti svjesni da će jedan od uslova MMF-a za sklapanje takvog aranžmana biti smanjenje javne potrošnje. Ako se u pregovorima čak i prihvati deficit budžeta, isti će morati biti korišten za investicije u infrastrukturne objekte, a ne za druge vidove potrošnje.

Kresanje javne potrošnje treba vršiti u svim segmentima rashoda, osim plata i penzija. Neophodno je napraviti detaljnu analizu troškova svih korisnika federalnog budžeta. Sve nepotrebne troškove treba izbaciti, kao i nepotrebne projekte kojima nije cilj zapošljavanje, povećanje ukupne tražnje i jačanje privredne aktivnosti. Samo projekti koji utiču na direktno ublažavanje posljedica globalne ekonomske krize trebaju biti podržani od strane Vlade FBiH. Ostali projekti trebaju biti obustavljeni do daljnjeg i ostavljeni za neko buduće vrijeme.

Federalna Vlada će hitno raditi na saniranju deficita federalnog budžeta. Teoretski, deficit se može riješiti na slijedeće načine:

- smanjenjem budžetskih rashoda,
- povećanjem poreza,
- dodatnim kreditnim zaduživanjem,
- privatizacijom državnih preduzeća i
- drugim sredstvima koja su na raspolaganju (sukcesija i sl.)

U ovom momentu nemoguće je privatizacijom doći do neophodnih sredstava u kratkom roku, a povećanje poreza je uvijek nepopularno jer se na taj način povećavaju cijene (smanjuje tražnja) i troškovi ionako posrnule privrede.

Zbog toga, Vlada FBiH je oprijedljena da pitanje deficita budžeta riješi smanjenjem javne potrošnje, sredstvima od sukcesije i zaduženjem kod komercijalnih banaka. Međutim, prije zaduženja kod banaka trebalo bi sagledati mogućnosti bankarskog sektora u FBiH. Ukoliko postoje dovoljna sredstva za potrebe države i nesmetano kreditiranje privrede, može se ići na zaduživanje kod komercijalnih banaka. U protivnom treba iznaći načina za zaduživanje na inostranom tržištu.

U sektoru javne potrošnje, Vlada FBiH će preduzeti slijedeće mjere radi ublažavanja posljedica ekonomske krize:

1. Pokrenuti inicijativu prema Vijeću ministara BiH za dobijanjem što povoljnijeg aranžmana sa MMF – om.
2. Hitno sanirati deficit federalnog budžeta pri čemu najveći dio sredstava za sanaciju koristiti za investicije u infrastrukturu i zapošljavanje boračke populacije.
3. Nakon sanacije deficita krenuti sa ulaganjima u infrastrukturu. Odličan primjer daje Direkcija za ceste FBiH koja je za 2009. godinu obezbijedila sredstva za investicije u visini od 208 mil KM.
4. Plate budžetskih korisnika i penzije neće biti smanjivane jer bismo na taj način uticali na smanjenje tražnje, a time i na smanjenje proizvodnje i ukupne privredne aktivnosti. Ali plate ne bi trebalo ni povećavati, dakle potrebno ih je zadržati na nivou iz decembra 2008. godine.
5. Neophodno je sagledati i smanjiti budžetske izdatke za 2009. godinu na pojedinim stavkama, kako bi se obezbijedila sredstva za realizaciju ovog Programa i planiranih infrastrukturnih projekata. Ilustracije radi snižavanjem troškova samo na stavkama tekućeg održavanja, ugovornih usluga, usluga prijevoza i goriva, nabavke materijala i nabavke stalnih sredstava za 10 do 15%, postigla bi se ušteda u iznosu od 10 do 15 mil KM.
6. Dosljedno će se nastaviti sa reformom boračko – invalidske i socijalne zaštite kako bi se naknade po ovom osnovu svele na mjeru koju budžet može podnijeti. Neophodno je hitno donijeti Pravilnik o jedinstvenom registru pripadnika oružanih snaga i korisnika prava boračko - invalidske zaštite i Zakon o reviziji svih korisnika kako bi zaštitu po ovom osnovu uživali oni kojima je ista najpotrebnija.

MJERE U SEKTORU PRIVREDE I STANOVNIŠTVA (PODSTICAJNE)

Cilj donošenja mjera u oblasti privrede je rast proizvodnje i izvoza kroz povećanje likvidnosti privrede i kupovne moći stanovništva. Podsticajna sredstva se ne obezbjeđuju iz budžeta. Riječ je o kreditnim sredstvima banaka, a Vlada FBiH će subvencionirati kamate u 50% - nom iznosu od tržišnih.

Centralna banka BiH će odrediti kriterije za izbor banaka preko koje će vršiti kreditiranje, Vlada će odrediti prioritete i sektore privrede koji će se finansirati, a komercijalne banke će odobravati sredstva i birati klijente prema svojoj ustaljenoj proceduri. Na ovaj način želimo da prepolovimo veoma visoke kamatne stope na bankarskom tržištu kako bismo pospješili privrednu aktivnost. Dosadašnja ekonomska praksa pokazuje da postoji direktna veza između nivoa kreditnih aktivnosti banaka i nivoa privrednog rasta, zaposlenosti i budžetskih prihoda.

Kad je u pitanju likvidnost privrede treba naglasiti da je u BiH u 2008. godini blokirano 36.000 firmi, što je više za 30% u odnosu na 2007. godinu. Od ukupnog broja blokiranih firmi potpuno je blokirano 20.000 preduzeća, a djelomično 16.000. U posljednja dva mjeseca 2009. godine broj blokiranih firmi se povećao za 8%, što je zaista alarmantno.

Radi ublažavanja posljedica globalne krize, mjere u oblasti privrede i stanovništva koje će Vlada FBiH preduzeti u narednom periodu su slijedeće:

1. Subvencioniranje kamate na kredite za održavanje likvidnosti i finansiranje obrtnih sredstava. Prema našim saznanjima kamatne stope za ove namjene u komercijalnim bankama kreću se u rasponu od 11 do 13% (prosijek oko 12%), a Vlada će subvencionirati polovinu kamatne stope (oko 6%). Prema prvim procjenama za ove namjene u Budžetu FBiH neophodno je obezbijediti oko 15 mil KM. Za precizna saznanja o neophodnim sredstvima za ove namjene trebalo bi obaviti razgovore sa komercijalnim bankama jer u ovom momentu ne znamo kolika sredstva u poslovnim bankama stoje na raspolaganju privredi. Isto tako, neophodno je sagledati i slobodna sredstva u Razvojnoj banci FBiH, kao i mogućnost obezbjeđenja sredstava za subvencije kamata u Budžetu FBiH.

Kreditni će biti dodjeljivani na osnovu poslovne politike i procjene rizika banke, sa rokom otplate do 12 mjeseci, pod uslovima koji ne mogu biti nepovoljniji od onih koji će biti dogovoreni sa Vladom. Naravno banke mogu da naplaćuju i niže kamate boreći se za klijente na bankarskom tržištu.

Od ukupnog iznosa predviđenog za ove namjene (15 mil KM), najmanje 50% će biti korišćeno za subvencije kamata na kredite za izvozne poslove, a preostali iznos predviđen je za ostale poslovne aktivnosti, uključujući i reprogramiranje postojećih kredita.

Jedini uslov koji se postavlja pred preduzeća i preduzetnike koji će koristiti ove kredite je da ne smanjuju broj zaposlenih u toku trajanja kredita. Ukoliko se desi da firme koje su dobile kredite po povoljnim uslovima smanje broj zaposlenih, moraće plaćati tržišne kamate.

2. Subvencioniranje kamata (50%) na potrošačke kredite i lizing građana za nabavku robe domaće proizvodnje. Potrošački krediti će biti dodjeljivani preko poslovnih banaka, a građani, uz zahtjev i ostale uslove banke moraju dostaviti i profakturu od poslodavca na kojoj je jasno naznačeno da se radi o robi proizvedenoj u BiH. U roku od 30 dana od dobijanja kredita građani su banci dužni dostaviti i kopiju fiskalnog računa kao dokaz da je kredit namjenski iskorišten.

Krediti će biti davani sa rokom otplate do 5 godina pod uslovima koji ne mogu biti nepovoljniji od uslova koje Vlada dogovori sa bankama.

Prema prvim procjenama za ove namjene neophodno je u federalnom budžetu izdvojiti oko 5 mil. KM.

3. Do izlaska iz krize, staviti u mirovanje propise kojim se regulišu parafiskalna opterećenja privrede (naknada za vode, šume, turističke zajednice, komore, prirodne i druge nesreće itd). Na ovaj način privredi bi se uštedilo oko 70 mil KM godišnje.
4. Jednokratno sniziti stope doprinosa na plate (predlažemo dvije varijante):
 - a) sniziti doprinose koji padaju na teret poslodavaca u procentu od 10,5% i za iznos nedostajućih sredstava povećati stopu PDV – a i
 - b) pored sniženja stope pod a) sniziti i stope doprinosa na teret radnika sa bruto iznosa od 31% na 20% (ukupno sniženje $11 + 10,5 = 21,5\%$) i za iznos nedostajućih sredstava povećati stopu PDV – a.

U obe varijante pokrenuće se inicijativa na nivou BiH i ako se uspije doći do dogovora, smanjenje stopa doprinosa na plate važiće od dana donošenja nove stope PDV – a.

Ilustracije radi, na osnovu podataka o prikupljenim sredstvima za doprinose na plate u 2008. godini, da je zbirna neto stopa u visini od 68,97% snižena na 35%, potrebno je bilo stopu PDV – a u 2008. godini povećati na oko 21%.

Ovom mjerom vrši se jednokratno, drastično rasterećenje privrede, stope oporezivanja plata svode se na najstimulativniju mjeru u regionu i na taj način se stimuliše ukupna privredna aktivnost, a posebno strane investicije.

Za prvo vrijeme teret finansiranja PIO – a, zdravstva i zapošljavanja djelomično se prevaljuje na teret svih građana umjesto kao do sada isključivo na teret privrede. Usljed privrednog zamaha koji će uslijediti kroz priliv stranih investicija i povećano zapošljavanje u srednjoročnom i dugoročnom periodu, koristi će imati cijelokupna zajednica pa time i građani FBiH.

Svake godine analiziraće se rast prihoda po osnovu doprinosa na plate i budući da pretpostavljamo da će isti permanentno rasti, predlagaće se smanjenje stope PDV – a na nivou BiH.

To znači da, kako zapošljavanje i ukupna privredna aktivnost u BiH budu rasli, stopa PDV- a će u narednom periodu imati tendenciju pada i ponovnog približavanja ka stopi od 17%.

Istovremeno, stope poreza i doprinosa na plate će ostati na istom nivou kao nakon jednokratnog smanjenja.

5. Zamrznuti obaveze privrednim subjektima po osnovu poreza na plate, doprinosa za zdravstveno osiguranje i zapošljavanje i otpisati kamate po osnovu kašnjenja za plaćanje istih, ukoliko se navedene obaveze redovno izmiruju nakon donošenja novih zakonskih propisa koji važe od 01.01.2009. godine, a tretiraju pitanja poreza na dohodak i doprinosa.
Ukoliko se obaveze po ovom osnovu ubuduće budu uredno plaćale u narednih pet godina, stare obaveze zaključno sa 31.12.2008. godine biće otpisane u cjelosti.
6. Prilikom razgovora predstavnika Vlade sa bankama u vezi sa prve dvije mjere iz ovog poglavlja (subvencije kamata), uticati na menadžment banaka da se izvrši reprogramiranje kredita datih privredi u ranijem periodu.
Problem otežanog vraćanja kredita prisutan je u cijelom regionu. Ukoliko se ne izvrši reprogramiranje kredita, i ako banke počnu da naplaćuju potraživanja doći će do potpunog kolapsa privrede.
7. Realizirati Program zapošljavanja boračkih populacija koji je dostavljen Vladi u februaru ove godine.
Ovim Programom doprinjeće se rješavanju pitanja zapošljavanja boračkih populacija i slabljenju pritiska na budžet po osnovu socijalnih davanja.
To je istovremeno i doprinos povećanju ukupne privredne aktivnosti na makroekonomskom nivou čime će biti ublažene posljedice globalne ekonomske krize.